

Vladimir CRNKOVIĆ

Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

O SLICI MIJE KOVAČIĆA ZIMSKI PEJZAŽ SA ŽENOM

Mijo Kovačić (1935.) jedan je među najznamenitijim slikarima Hlebinske škole i klasik hrvatske naive. Počeo je slikati 1953., a izlaže od 1954. godine. Njegova paradigmatična djela osebujnog stila i kromatike, s jakim stilizacijama raslinja i grotesknim likovima, nastaju početkom šezdesetih godina. Upravo to desetljeće rezultiralo je i brojnim umjetnikovim vrhunskim radovima.

Zimski pejzaž sa ženom, iz 1965. godine, jedan je od ponajboljih i najkarakterističnijih primjera tipične Kovačićeve pejzažne vedute u kombinaciji s velikom ljudskom figu-

Mijo Kovačić: *Zimski pejzaž sa ženom*, 1965, ulje/staklo, 910x1150 mm, vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

rom smještenom u najbližem planu te s potentnim, monumentalnim stablima u desnoj udaljenoj zoni prvog plana. Prostore slika umjetnik svagda isprepleće brojnim dijagonalnim silnicama: gotovo se uvijek može odčitati nekoliko paralelnih i suprotstavljenih smjerova, pri čemu sjecišta suprotnih dijagonala oformljuju trokutne zone kojima autor ostvaruje jaku dubinsku iluziju. To je karakteristično i za ovu sliku. Izvanredno izbalansirana kompozicija inverznog trokuta – čiji su čvrsti punktovi ženski lik u donjem središnjem dijelu, gornji dijelovi velikoga i razgranatog stabla desno, te puste i zašiljene, trokutaste planine gore lijevo – rezultiraju evidentnim stabilitetom te pospješuju harmoniju svega predočenog.

U taj veliki trokut moguće je upisati jedan manji, koji započinje na najvišem i pustom planinskom vrhuncu u središnjem gornjem dijelu slike, nastavlja se bregovitim dijelom koji je napučen malim arhaičnim seoskim kućercima, te se spušta prema kućama, stajama, kokošnjcima i bunaru u lijevom donjem dijelu, odnosno, prema korijenu najvećega i najbližeg stabla u donjem desnom dijelu kompozicije.

Slikajući ljudske figure, umjetnik svagda naglašeno stilizira i deformira, do karikaturnosti, grotesknosti i burlesknosti. Pritom narušava egzaktnost proporcija, pa su glave, ruke i noge njegovih spodoba uvijek hipertrofirane. Na mnogim su djelima iz tog razdoblja prisutni gubavci, gušavci i bogalji. Međutim, Kovačić ne slika nakazno samo ljudsko tijelo, nego i odjeću: ona je uvijek arhaična i dotrajala, puna zakrpa i rupa. Grgo Gamulin pisao je svojedobno o specifičnom odnosu grubosti i ljepote, surovosti figura i idile krajolika koji se isprepleću u djelima ovog majstora, a što je prisutno i u slici *Zimski pejzaž sa ženom*. Taj uvaženi kritik ističe također kako je u Kovačića u tom desetljeću na djelu “sudar suprotnosti“, jer se radost života dodiruje sa stravom, lirika s dramatikom, ljepota s ružnoćom. Očito je pritom radost sadržana u Prirodi, a strava proistječe iz Čovjeka – što je ideja romantičarskog nasljeđa. Naposljetku, zaključuje da su to razlozi što su Kovačićeve slike u biti prikazi naše seljačke, bogačke i kerempuhovske zbilje.

Sâm umjetnik tumačio je izgled svojih figura karakteristikama podneblja iz kojeg one proizlaze i gdje prebivaju – pritom spominje vjekovno siromaštvo, glad, brojne nepogode, poplave, snijegom zametene i ledom okovane predjele, ratove i pandemije raznih bolesti koji su tu ostavili duboke tragove itd. Stoga su to scene zaostaloga i primitivnog života, prikazi patrijarhalnih odnosa, starih, arhaičnih običaja i nošnji, u biti prikazi našega još donedavnoga srednjovjekovlja.

U ovom se djelu, rečeno je, uzdižu umjetnikova karakteristična, golema i “herojska“ stabla, ogoljelih grana i bezbrojnih grančica, vidljiva zorno u bliskim zonama desnog dijela slike. Ta su stabla dijelom pokrivena naslagama smrznutoga snijega, kada kombinacija isprepletenoga, čvorastog raslinja, podjednako korijenja i grana, te kontrasta tamnih dijelova kore drveća i bjeline snijega, pripomažu formiranju mističnoga, tajnovitog, zastrašujućeg dojma. Time ova slika poprima i attribute bajkovitosti.

Bajkovitost prizora pojačava i upitnost: kuda i zašto kroči ovaj samotni lik kroz snjež-

nu i zaleđenu pustoš, ide li ova žena u selo ili iz sela, i kojim povodom?

U gornjem lijevom dijelu krajnje je pojednostavljen i pusti krajolik, s razlivenim vodama i šiljastim planinama, gdje odlučujuću ulogu ima sama prostornost. I to je tipična umjetnikova invencija, koja dodatno pospješuje irealnost i bajkovitost prizora. U pozadini je prigušeno modro nebo, koje u desnom dijelu prelazi u zamračenu, gotovo zacrnjenu zonu. Cijela se slika odlikuje profinjenim kolorističkim odnosima, sva je u zagasitim gamama bijelo-plavo-zelenkastog kolorita, rađena gotovo monokromno.

Ovo djelo možemo povezati – po tematici, kompozicijskim i kolorističkim značajkama – s fascinantnim *Velikim stablom* iz 1966. (svojedobno u Galeriji Susi Brunner u Zürichu), a srodnosti ima i sa *Svinjarom* (Kanas, 1967.) iz vlasništva Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti. U sva tri primjera riječ je o zimskim pejzažima gdje dominiraju golema, razgranata stabla, puna energije, dinamike i gotovo dramatskih naboja. Upravo i putem tih stabala umjetnik kao da likovno interpretira znanu Chateaubriandovu maksimu da je samo tajanstveno lijepo.

Najveću sličnost otkrivamo sa slikom *Čišćenje snijega*, iz 1966., što je reproducirana u katalogu izložbe *Meister der naiven Kunst aus Jugoslawien / Ivan Generalić, Josip Generalić, Mijo Kovačić*, koja je održana u Kunstmuseum u St. Gallenu, u kolovozu i rujnu 1967., u organizaciji Brune Bischofbergera. Ovaj uvaženi ciriški galerist u tom se desetljeću bavio podjednako avangardnom umjetnošću, osobito pop artom te promocijom naive, ponajviše majstorima Hlebinske škole te je sredinom šezdesetih imao s Kovačićem ekskluzivni ugovor. U svakom slučaju, to je jedno među ponajboljim umjetnikovim djelima iz sredine šezdesetih godina.

U čemu je osnovna razlika između ove dvije tematski i kompozicijski tako srodne te gotovo istodobne slike? *Zimski pejzaž sa ženom* tri je puta veći od *Čišćenja snijega*, no to je, dakako, manje važno, iako veličina neprijeporno pripomaže dojmu monumentalnosti prvog djela. Osnovna je razlika u kromatici. Prva je slika, kao što je kazano, gotovo monokromna i jedino u ženskom liku ima više kolora, premda je i tu sve zagasito. Druga je izrazito polikromna, što se očituje ponajprije u otvorenim bojama odjeće ženske spodobе, u sutonskom nebu, te u odsjajima neba na golemim površinama razlivenе vode. Slika iz 1966. godine stoga je kudikamo kontrastnija; nije riječ samo o suprotnosti između jednostavne bjeline snijega i na njoj naslikanih različitih elemenata – ženskog lika, kuća, bilja, drveća, stogova kukuruzovine – nego i u odnosima svjetlijih i tamnijih partija neba i vode. Upravo i ti odnosi sutonskog neba, toplo obojene svjetlosti, formiraju jak romantični ugođaj manje slike. Pritom goleme površine razlivenе vode potpomažu i jak irealni dojam, odnosno, dodatno pospješuju dojam bajkovitosti.

Najposlije, razlika je i u dojmu prostornosti; iako su oba prizora predstavljena s ponešto povišenog motrišta, u manjoj je slici dojam prostornosti znatno veći jer je prikazan ravničarski pejzaž, pa oko nesmetano stiže do linije horizonta, dok je na većem staklu, u središnjem dijelu, veliki brijeg koji zaustavlja prodor u daljinu.

Odmah po dovršenju, Bruno Bischofberger otkupio je sliku *Zimski pejzaž sa ženom*

od umjetnika, a potom je ona godinama bila u Baselu, u kolekciji uglednog liječnika dr. Arthura Wedera (gdje sam ju vidio prvi put, 1969. godine). Potkraj sedamdesetih slika je bila u Galerie Susi Brunner, potom joj se gubi trag, da bi se osamdesetih pojavila u Galerie Charlotte u Münchenu. Godine 2002. ponuđena je na nekoj aukciji u Njemačkoj, i otada je u vlasništvu Galerie Hell iz Münchena.

Prijedlog za otkup umjetnine usvojilo je Stručno i Upravno vijeće HMNU-a. U srpnju 2003. godine upoznao sam Ministarstvo kulture, gospođu Branku Šulc, zamjenicu ministra kulture, kada je bila u posjetu našoj ustanovi, s namjerom da sliku otkupimo.

* Proširena verzija ekspertize iz rujna 2003.